

М.М. ЯСІНОК

Білопільський районний суд Сумської області

УДК 347.9:004(477)

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Розглянута можливість впровадження в судову практику України технічних засобів дистанційної участі в засіданні учасників судового процесу.

Сьогодні інформаційні технології охопили всі сфери людської діяльності настільки, що є всі підстави говорити про те, що людство стоїть на порозі створення інформаційного суспільства. Побудова такого суспільства неможлива без використання нових інформаційних технологій, а розвиток комп'ютерних технологій стає важливим показником інтелектуального потенціалу держави. Не обійшли такі процеси і судочинство - це привело до нових форм судових процесів, які до недавнього часу не мали місця не лише в українській, а й у світовій практиці. Тому метою даної статті є короткий аналіз нових видів судочинства та дії в них принципів усності та безпосередності.

Якщо звернутись до світового досвіду, то можна звернути увагу, що є принаймні два напрямки в розвитку судового процесу, в якому застосовуються комп'ютерні технології.

Перший напрямок - це створення віртуальної системи судів, які вже отримали назву "кібер-судів". Їх можна сміливо назвати продуктом ХХІ століття: такі суди виникли в американському штаті Мічиган, де уже сьогодні створено систему "кібер-судів", які поки що розглядають судові справи в сферах комерційного та фінансового права. В той же час в жовтні 2004 року має відбутися слухання Підкомісії у справах розвитку судової системи США, на якому планується розширення такого виду судочинства для розгляду й інших справ в режимі відеоконференцій [1, с.44]. Відповідно до такого процесу, початок справи починається з направлення електронного файлу з позовом установленої форми до кібер-судді, який призначається Верховним судом штату на три роки. При цьому позивач зобов'язаний внести 200 доларів на рахунок суду як заставу. Відповідач, отримавши від судді позов електронною поштою, має право в 14-денний строк погодитись чи відмовитись від розгляду справи у віртуальному суді. В разі відмови від такої форми процесу спір переноситься до загального суду. При погодженні ж на кібер-процес всі дії відбуваються в режимі "реального" часу. При цьому спілкування між учасниками процесу і

судом відбувається за допомогою комп'ютера. Після розгляду справи сторони надсилають судді підтвердження про можливість постановлення віртуального рішення. Вся ця інформація, як і саме рішення, розміщуються на сайті кібер-суду штату Мічиган і підлягає добровільному виконанню, так як в іншому разі це відбувається в примусовому порядку.

Іншим напрямком розвитку судового процесу є розгляд як кримінальних, так і цивільних справ в режимі віддаленої присутності. Суть такого процесу зводиться до того, що між двома містами встановлюється двосторонній відео-аудіозв'язок, який має можливість використовуватись учасниками процесу в режимі "реального" часу. При цьому відмінність такого виду процесу від кібер-судів зводиться до того, що для останнього характерним є письмова форма процесу в поєднанні з безпосереднім спілкуванням як учасників процесу так і суду через комп'ютерний зв'язок без наявної можливості суду бачити сторони і спілкуватись з ними в усній формі.

Для такого порядку розгляду справ потрібні знання і навички не лише в користуванні комп'ютером, але і навички програмування як для сторін, так і суду. І хоча у найближчому майбутньому питання щодо використання таких технологій в судах загальної юрисдикції не стоїть, але не зважати на такий розвиток подій не можна. Така форма процесу найбільш доцільно могла би бути використана при вирішенні справ в господарських судах, і для цього в Україні є всі можливості як матеріальні, так і кадрові.

Для судового процесу в режимі віддаленої присутності судового процесу характерним є те, що справи розглядаються в режимі відеоконференцзв'язку. Тобто, всі учасники процесу бачать один одного і спілкуються "живою" усною мовою в режимі "реального" часу, але при цьому знаходяться на відстані один від одного. Така інформаційна технологія судочинства для судів загальної юрисдикції у взаємозв'язку "апеляційні суди - Верховний Суд України" є реальністю сьогодення, бо якихось технічних труднощів щодо втілення такої ідеї в практичне

життя немає.

В той же час можливість використання цих технологій в судовій системі України пов'язано не лише з відсутністю коштів, але й відсутністю стратегії розвитку даного напрямку судової діяльності, відсутністю відповідних теоретичних досліджень на рівні процесуальної науки. І якщо поставити питання: відповідала би чи ні така форма судочинства сьгоднішньому процесуальному законодавству, то можна звернути увагу на те, що відповіді на таке питання закон не дає.

Сьогодні у світі вже серйозно обговорюється проблема розширеного застосування високих інформаційних технологій в сфері судочинства. Так, в США розробляється концепція дистанційного правосуддя, яка б передбачала не лише виконання окремих процесуальних дій, але і проведення всього судового засідання в режимі відеоконференцзв'язку [12, с.36].

В Російській Федерації з 2000 року Верховний Суд приступив до побудови системи відеоконференцзв'язку для дистанційної участі засуджених у касаційних судових засіданнях. Перша спроба такого виду судового засідання відбулася 19.04.2000 року. Було проведено перше слухання справ в режимі віддаленої присутності між Верховним Судом РФ і слідчим ізолятором № 3 м. Москви, а в травні цього ж року аналогічно проведено судове засідання між слідчим ізолятором м. Челябінська і Верховним Судом РФ [13, с.96]. Нажаль, таких форм судового процесу в Україні немає.

Звернення М.І. Пашковського та А. Сизоненко до цих проблем носили більш ознайомчий характер із даною проблемою, ніж дослідження з цього питання. Ми розуміємо, що традиційна форма судочинства, де пояснення суду всі учасники процесу дають усно, з безпосередньою присутністю в судовому засіданні ще буде існувати довго не лише в Україні, а й в інших судових системах світу, так як перехід слухання справ, незалежно від того, це цивільна чи кримінальна справа, в режимі дистанційного спілкування потребує, перш за все, зміни процесуального законодавства як в окремо взятій країні, так і підписанню та ратифікації міжнародних угод щодо проведення судочинства в такому режимі між країнами.

Але уже сьогодні використання можливостей дистанційного правосуддя не обмежується лише кордонами однієї країни. Великобританія, ФРН застосовують між собою відеозв'язок в кримінальному процесі при розгляді судових справ, учасники яких мешкають в цих країнах. В той же час при використанні такого виду зв'язку необхідно звернути увагу на відповідність цієї форми процесу принципам судочинства - ідеям правосуддя, які отримали історичне закріплення в цивільному (кримінальному) процесуальному праві.

В даному контексті ми звертаємо увагу на те, що нова технологія розгляду судових справ не передбачає безпосереднього знаходження всіх учасників процесу в одному залі судових засідань. Сьгоднішнє ж процесуальне законодавство (частина перша ст.160 ЦПК України, ст.257

КПК України) вказують, що суд першої, а відповідно до ст.302 ЦПК України та ст.362 КПК України, і другої інстанції при розгляді справи повинен безпосередньо дослідити докази в судовому засіданні: заслухати пояснення сторін, третіх осіб, свідків, висновки експертів, ознайомитися з письмовими доказами та оглянути речові докази.

Таким чином, закон вимагає від усіх осіб, які приймають участь по справі, з'явитися безпосередньо до суду і дати там свої пояснення. Але ж якщо говорити про цивільний процес, то статті 36 та 45 ЦПК України допускають виключення з такого правила безпосередності, і ми погоджуємося з цим, хоч такі допити по окремих судових дорученнях більш розраховані на "судову удачу", так як суддя, ставлячи питання в ухвалі суду може лише спрогнозувати майбутню відповідь особи, яку потрібно допитати для того, щоб потім у логічному контексті поставити наступні питання. Інші ж учасники процесу, як правило, позбавлені і такої можливості. Можна говорити, що таке положення в цивільному процесі дещо нагадує режим віддаленої присутності. Єднає ці дві дії те, що при допиті свідка, третьої особи, останні знаходяться в іншому місці. При проведенні ж судового засідання в режимі конференцзв'язку допит свідків, третіх осіб, підсудних, потерпілих може відбуватись в судовому засіданні в режимі одного і того ж часу, незважаючи на відстань.

Тому така форма судового процесу найбільш доцільна була би при розгляді справ в апеляційному чи касаційному судах, а це якісно інша форма судочинства, що потягне за собою відступ від традиційної, історичної форми, яка формувалася на протязі більш ніж двохтисячолітньої історії розвитку суспільства. Сьогодні Україна не має законодавства в цій сфері, але в тих процесуальних кодексах, які планується прийняти, даному питанню необхідно приділити увагу, щоб потім як завжди "не доганяти" інші країни, в яких уже сьогодні суди слухають справи з застосуванням таких технологій (США, ФРН). Такі технології прискорять розгляд справ в судах, здешевіють судову процедуру. Застосування такої форми судового процесу, як вказувалось вище, найбільш доцільно буде на рівні Верховного Суду України і апеляційних судів. Така технологія розгляду як цивільних, так і кримінальних справ, не вимагала б поїздок до касаційного суду, так як обладнавши зал судових засідань Верховного Суду України відеоконференцзв'язком і з'єднавши такою мережею усі апеляційні суди України, дало б можливість слухати касаційні справи в режимі віддаленої присутності. При цьому в залі апеляційного суду будуть присутні лише сторони, якщо це цивільна справа, чи підсудні, потерпілі, прокурор, якщо це кримінальна справа, а також один із суддів апеляційного суду, який би слідував за дотриманням скаргником (скаржниками) процесуального законодавства. В майбутньому аудіовізуальним зв'язком можливо б обладнати і районні суди. Таким чином, доцільно би побудувати мережу конференцзв'язку, в якій будуть працювати всі суди України.

При цьому такий зв'язок забезпечить не лише питання судочинства, але і прямих консультацій, роз'яснень вищестоящих судів по відношенню до місцевих судів щодо застосування законодавства. Верховний Суд України був би наділений можливістю швидкого обміну думок між найвищою судовою ланкою держави і місцевими судами, які працюють в безпосередньому полі правозастосування.

Таким чином, ми вважаємо, що проведення судового засідання в режимі віддаленої присутності у скептиків не викличе нарікань щодо застосування конференцзв'язку з позицій дії принципу безпосередності, так як відповідно до частини першої ст.160 ЦПК України, 257 КПК України суд має можливість в режимі "реального" часу не лише слухати сторони, свідків, але і бачити останніх. Сторони, свідки бачать і спілкуються з судом і іншими учасниками процесу, безпосередньо приймаючи участь в судовому процесі шляхом поставлення питань учасникам процесу, заявленям різного роду клопотань, дослідженню доказів та інше. При цьому їх пояснення можуть бути зафіксовані технічними засобами відповідно до ст.198 ЦПК України та ст.87¹ КПК України в режимі реального часу. Таким чином, підстав вважати, що отримані в такий спосіб докази будуть носити не процесуальний характер, немає, так як безпосередня участь в судовому засіданні сторін, свідків, експертів для дачі ними особистих пояснень суду є реальною. Суд досліджує докази не в приватному порядку, а в режимі одного й того ж часу з роз'ясненням процесуальних прав та обов'язків учасникам процесу безпосередньо в судовому засіданні.

Для того, щоб таке судове засідання відбулося, суд направляє сторонам судові повістки, в яких вказує про місце, день і час слухання цивільної чи кримінальної справи. При цьому скаргник чи прокурор з'являються в апеляційний суд за місцем свого мешкання, звідки і відбувається відеозв'язок між сторонами і Верховним Судом України. Таке спілкування сторін в режимі судового засідання носить безпосередність їх участі у вирішенні спірного питання. Навіть якщо сторони ведуть діалог на різних мовах, то такі канали зв'язку мають можливість і щодо синхронного перекладу діалогу, чи пояснень для розуміння не лише судом, але й іншими учасниками процесу, що по суті не суперечить і сьгоднішнім вимогам ст.99 ЦПК України.

Таким чином, якщо говорити про цивільний процес, то з урахуванням викладеного ми пропонуємо ст.159 ч.1 ЦПК України викласти в наступній редакції: "Судовий розгляд справи відбувається в судовому засіданні з обов'язковим повідомленням осіб, які приймають участь по справі. Судове засідання провадиться в приміщенні суду, а також в приміщеннях судів, які обладнані аудіовізуальним зв'язком, з попереднім повідомленням про це сторони".

Назву ст.178 ЦПК України можна викласти в такій редакції "Початок розгляду справ по суті в загальному порядку та в режимі віддаленої присутності", частину другу цієї статті запропонувати в наступній редакції: "Розгляд справ в режимі віддаленої присутності починається з перевірки головуючим наявності звуку та відеозображення та вирішенню питань до якості зв'язку у всіх учасників процесу, в подальшому судове засідання продовжується за правилами частини першої цієї статті".

На рівні касаційного і апеляційних судів це дасть можливість продуктивного та швидкого розгляду цивільних справ. При зміні ж порядку розгляду справ судом касаційної інстанції і впровадження від палатної колегіальності до колегіальності в складі 3 чи 5 суддів (ст.331 ЦПК України), касаційний суд може мати змогу слухати будь-які справи по всіх областях одночасно, що підвищить продуктивність праці як суду, так і судової системи взагалі. Це приведе до більшої доступності судової системи і поставить демократичну Україну в ряд передових демократичних країн світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зяхор Я. Віртуальна Феміда // Український юрист. - 2003. -№ 5. -С.44-45.
2. Пашковський М.І. Дистанційне кримінальне правосуддя: міф чи реальність? // Вісник Верховного Суду України. -2001. -№ 5. -С.36-40.
3. Сизоненко А. Відеозв'язок, як засіб проведення слідчих дій за межами України // Право України. -2003. - № 3. -С.96-99.

Надійшла до редколегії 16.01.2004

ЯСЫНОК Н.М. ВНЕДРЕНИЕ НОВЕЙШИХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ УКРАИНЫ
Рассмотрена возможность внедрения в судебную практику Украины технических средств дистанционного участия в заседании участников судебного процесса.

JASYNOK N.M. INTRODUCTION OF THE NEWEST INFORMATION TECHNOLOGIES IN CIVIL LEGAL PROCEEDINGS OF UKRAINE
The opportunity of introduction in judiciary practice of Ukraine of means of remote participation in session of participants of litigation is considered.

Журнал "Право і безпека" розповсюджується в Україні та за кордоном